सिकाइ उपलब्धि वृद्धिका लागि कक्षाकोठा व्यवस्थापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन
विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको आंशिक
आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

संकृत लाल राजवंशी
क्याम्पस क्रमाङ्क : २८/२०७२
परीक्षा क्रमाङ्क : २०४००२२/७३
त्रि.वि.द.नं.: ९-२-४६७-२११-२०११

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
सुरुङ्गा, झापा, नेपाल
वि.सं.२०७५/इ.सं. २०१९

त्रि.वि.बाट सम्बन्धन प्राप्त
कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
कनकाई नगरपालिका, सुरुङ्गा (झापा)
स्था. २०४७
☎ ०२३-५५०१५३
Fax : ०२३-५५०८५३
Email : kanakai.campus47@gmail.com

च.नं.
प.सं.

मिति :............................

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम. एड.) द्वितीय वर्षका परीक्षा क्रमाङ्क २०४००२२/२०७३ का छात्र संकृत लाल राजवंशीले मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा **सिकाइ उपलब्धि वृद्धिका लागि कक्षाकोठा व्यवस्थापन** शीर्षकमा तयार पारेको शोधपत्र प्रति म सन्तुष्ट छु । यस शोधपत्रलाई अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

मिति : ०६ डिसेम्बर २०१८

गोपीकृष्ण भट्टराई
शोध निर्देशक

त्रि.वि.बाट सम्बन्धन प्राप्त
कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
कनकाई नगरपालिका, सुरुङ्गा (झापा)
☎ ०२३-५५०१५३
Fax : ०२३-५५०८५३
Email : kanakai.campus47@gmail.com

च.नं.
प.सं.
मिति :............................

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम. एड.) द्वितीय वर्ष परीक्षा क्रमाङ्क २०४००२२/२०७३ का छात्र संकृत लाल राजवंशीले **सिकाइ उपलब्धि वृद्धिका लागि कक्षाकोठा व्यवस्थापन** शीर्षकमा तयार पारेको शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

नाम/थर	पद	हस्ताक्षर
१. सहायक प्रा. मोहनप्रसाद ओली	विभागीय प्रमुख	....
२. सहायक प्रा. गोपीकृष्ण भट्टराई	शोध निर्देशक	....
३. प्रा.डा. प्रदिपचन्द्र गौतम	बाह्य परीक्षक	....

मिति : १७ जनवरी २०१९

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग, कनकाई क्याम्पस सुरुङ्गा, झापामा पेश गर्नका लागि तयार पारिएको हो । शोधपत्र तयारीमा अमूल्य समय दिएर निरन्तर सहयोग र सुझाव दिनुहुने शोध निर्देशक गोपीकृष्ण भट्टराईप्रति सर्वप्रथम हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अध्ययन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने कनकाई क्याम्पस, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागका विभागीय प्रमुख सहायक प्रा. मोहनप्रसाद ओली, सहायक प्रा. योन्देन सुनुवार, उपप्रा. ठाकुरप्रसाद रसाइलीप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु। त्यसैगरी स्नातकोत्तर तह अध्ययनका लागि निरन्तर प्रेरणा दिनुका साथै समयसमयमा शोधकार्यका शिलशिलामा अवसर मिलाइदिनु हुने नमुना छनौटमा परेका विद्यालयका प्रधानाध्यापक, प्रत्येक विद्यालयका व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरू, विद्यार्थीहरू तथा सम्पूर्ण शिक्षकहरूमा धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

यस शोधपत्र प्रतिवेदनको कम्प्युटर टाइप, प्रिन्टिङ तथा बेन्डिङ गरी सहयोग पुऱ्याउनु हुने सौजन्य डेस्कटप, बिर्तामोड-१ की मैया बरालप्रति धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

संकृत लाल राजवंशी

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्र **सिकाइ उपलब्धि वृद्धिका लागि कक्षाकोठा व्यवस्थापन** शीर्षकमा तयार गरिएको छ। यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्यहरु विद्यालय कक्षाकोठा पहिचान गर्नु, कक्षाकोठा व्यवस्थापनमा नमुना छनोटमा परेका उत्तरदाताको भूमिका पहिचान गर्नु, अतिरिक्त क्रियाकलापबाट सिकाइ उपलब्धिमा प्रभावको विश्लेषण गर्नु र कक्षाकोठा व्यवस्थापनमा देखिएका कमी कमजोरी सुधार गर्न सुझाव दिनु रहेको छ।

यस शोधपत्रको उद्देश्य प्राप्तिका लागि झापा जिल्लाअन्तर्गत हल्दीबारी गाउँपालिका र बिर्तामोड नगरपालिका अन्तर्गतका छवटा विद्यालयलाई नमुनाका रूपमा छनौट गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न ६ प्रधानाध्यापक, ६ विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्ष, १२ शिक्षक र १२ विद्यार्थीसँग प्रत्यक्ष छलफल, अन्तरक्रिया, प्रश्नावली, अवलोकन फारम, रुजुसूची, विद्यालय सिकाई उपलब्धि २०७३/०७४ र वर्तमान भौतिक अवस्थाको अध्ययन गरी प्राथमिक तथा द्वितीय साधनको प्रयोग गरिएको छ। प्राप्त भएका तथ्याङ्क विवरणहरूलाई उद्देश्य र प्रयोजन अनुसार वर्गीकरण, व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ।

यस अध्ययनमा आधारभूत तहमा कक्षाकोठा व्यवस्थापनमा नीतिनियम अपुरो भएको, भएको नीतिनियमको पनि सही रूपमा कार्यान्वयन नभएको, कक्षाकोठाको व्यवस्थापन मापदण्ड अनुसार नभएको साथै कक्षाकोठाको सजावट र बालमैत्री कक्षाकोठाको व्यवस्थापन कमजोर भएको पाइयो। आवश्यक शैक्षिक सामग्री कक्षामा आकर्षित ढङ्गमा प्रदर्शित गर्न सकिएको छैन। देशको राष्ट्रिय उद्देश्य र पाठ्यक्रमको उद्देश्यअनुरूप सिकाई उपलब्धि वृद्धिका लागि पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, बालकको रुचि र व्यवस्थित कक्षाकोठाको व्यवस्थापन शिक्षा नियमावली अनुसार केही मात्र मापदण्डहरू पूरा भएको पाइयो। शिक्षाको पेसागत सुरक्षाको उचित सुनिश्चित नभएको, शिक्षकमा पेसाप्रतिको जिम्मेवारीपूर्ण बोध कम भएको, केही नियम पालना गर्न व्यवहारिक कठिनाई भएको, अनुगमन र निरीक्षण कार्य सन्तोषजनक नभएको, संघीय, प्रदेशीय र स्थानीय निकायबीचमा शिक्षासम्बन्धी नीतिनियमहरू ऐन, कानूनहरूको पूर्ण रूपमा नबनिरहेको अवस्था छ साथै ७७ वटै जिल्लाका ७५३ स्थानीय निकायहरूका सरोकारवालाहरूको ध्यान कक्षाकोठा व्यवस्थापनमा पुगी सिकाई उपलब्धि वृद्धिका लागि सुझाव पेश गरिएको छ।

यस अध्ययनबाट विद्यालयको कक्षाकोठा उचित व्यवस्थापनले विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धि वृद्धिमा सकारात्मक प्रभाव पार्दोरहेछ भन्ने कुरा स्पष्ट भएको छ। अब जुन विद्यालयहरूको कक्षाकोठा व्यवस्थापन कमजोर रहेको छ। उक्त कक्षाकोठाको सिकाई उपलब्धि वृद्धि न्यून भएको देखिन्छ भने जुन कक्षाकोठाको व्यवस्थापन उचित र व्यवस्थित भएको छ। उक्त कक्षाकोठाको विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धि वृद्धि भएको देखिन्छ। यसको अतिरिक्त विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरेर शैक्षिक भ्रमण गरेर, प्रयोगात्मक विधिहरूको अवलोकन गरेर अझ कक्षाकोठा राम्ररी सञ्चालन गर्ने विधि थाहा पाउन उद्देश्य अनुसारको सिकाई उपलब्धि वृद्धि हासिल गर्न सरोकारवालाहरूसँग सुसम्बन्ध कायम राख्न कक्षाकोठा व्यवस्थापन गर्नुपर्ने रहेछ भन्ने यस अध्ययनबाट स्पष्ट भएको छ।

विषयसूची

विषय **पृष्ठ**

परिच्छेद एक : शोधपत्रको परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ९

१.३ अध्ययनको औचित्य १०

१.४ अध्ययनको उद्देश्य १२

१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू १२

१.६ अध्ययनको परिसीमा १३

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन १४

२.२ सैद्धान्तिक खाका १७

२.३ शैक्षिक उपादेयता १८

परिच्छेन तीन : अध्ययन ढाँचा र विधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा १९

३.२ जनसङ्ख्या र नमूना १९

  ३.२.१ जनसङ्ख्या १९

  ३.२.२ नमुना छनौट १९

३.३ तथ्याङ्कका स्रोत २०

  ३.३.१ प्राथमिक स्रोत २०

  ३.३.२ द्वितीय स्रोत २०

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र विधि २०

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन विधि २१

परिच्छेद चार : तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या

४.१ विद्यालयमा कक्षाकोठा व्यवस्थापन २३

४.१.१ हल्दीबारी माध्यमिक विद्यालयको आधारभूत तहको कक्षाकोठा व्यवस्थापन र सिकाइ उपलब्धि २४

४.२ कक्षा व्यवस्थापनमा स्रोतव्यक्ति, प्रधानाध्यापक, वि.व्य.स., शिक्षक र

विद्यार्थीको भूमिका ३५
४.३ खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलापबाट सिकाई उपलब्धिमा प्रभाव ४३
४.४ कक्षाकोठा व्यवस्थापनमा देखिएका कमीकमजोरीहरू ४४
४.५ शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ४५
परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष, प्राप्ति र सुझाव
५.१ निष्कर्ष ४६
५.२ प्राप्ति ४७
५.३ सुझावहरू ४७
५.३.१ नीतिगत तह ४८
५.३.२ अभ्यासगत तह ४८
५.३.३ अनुसन्धान तह ४९
सन्दर्भ सूची
अनुसूचीहरू

तालिका सूची

विषय	पृष्ठ
१ : हल्दीबारी मा.वि.को प्राथमिक तहको कक्षाकोठा व्यवस्थापनको विवरण	२४
२ : सरस्वती माध्यमिक विद्यालयको आधारभूत तहको कक्षा व्यवस्थापन र सिकाई उपलब्धीको विवरण	२६
३ : दुर्गा आधारभूत विद्यालय हल्दिबारी - १, झापाको कक्षा १ देखि कक्षा ५ सम्मको कक्षा व्यवस्थापन र सिकाई उपलब्धीको विवरण	२८
४ : श्री सहिद लक्ष्मी आधारभूत विद्यालय बिर्तामोड ९	३०
५ : सरस्वती मा.वि. बिर्तामोड २ को कक्षा व्यवस्थापन र सिकाई उपलब्धिको विवरण	३२
६ : श्री देवकोटा आधारभूत विद्यालय, बिर्तामोड ९, खामतेलबाडी	३४
७ : प्रधानाध्यापकको प्रतिक्रिया	३६
८: शिक्षकहरूको प्रतिक्रिया	३८
९ : विद्यार्थीहरूको प्रतिक्रिया	४०
१० : विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरूको प्रतिक्रिया	४१
११ : विद्यार्थीहरूको प्रतिक्रिया	४३
१२ : शिक्षकहरूसँगको प्राप्त प्रतिक्रिया	४४